

De ha egyszer ilyen kellemetlen ember volt ez a tábornok, vajon érdemes-e éppen őt kiemelni a feledésből? A kötet szerzője szerint természetesen igen (ami nyilvánvaló, hisz egyébként ugyan miért fogott volna hozzá ehhez a munkához). Tersztyánszky ugyanis a dualizmuskori magyar történelemnek az egyik – bármennyire is ismeretlen – kulcsfigurája. Katona volt ugyan, nem pedig civil politikus, ám abban az időben a hadsereg és különösen a tisztikar az úri társadalomnak igen fontos részét alkotta. Egy-egy helyőrség magasabb parancsnokai egyértelműen közszereplőnek számítottak, tevékenységük és viselkedésük a közélet részévé vált. Tersztyánszky pedig 1912 és 1914 között a magyar főváros vezénylő tábornoka és egyben budapesti hadtestparancsnok volt, s mint ilyen óhatatlanul belebonyolódott a honi (illetve a birodalmi) politika ügyeibe. Űgyekben pedig nem volt hiány. Míképpen állt helyt a tábornok a civil politika porondján, ez az egyik legérdekesebb része karrierjének, illetve az ezt bemutató könyvnek. (Mellesleg tudja-e a tisztelt olvasó, van-e a mai Budapestnek hadteste, s hogy ki a parancsnoka? Aligha.)

Ha Tersztyánszky nem a magyar fővárosban éri el békebeli karrierje csúcát, a hadtestparancsnoki megbízatást, akkor is megérdemelné a figyelmet világháborús szereplése miatt. A kötetben természetesen erről az időszakról is bőségesen lehet olvasni, méghozzá

nem csupán a szakembereknek szólóan, de az érdeklődő olvasóközönség számára is érthető módon. A szerzőnek sikerült megtalálnia azt a stílust, amely szakszerű pontossága mellett is élvezhető maradt, s eltekintve néhány kissé barokkosra sikeredett résztől, viszonylag könnyen fogyaszthatóvá tette a munkát. Ez a fajta írásmű sajnálatosan ritka a mai szakirodalomban, noha természetesen azért akadnak mások is, akik képesek lebilincselni olvasóikat.

Végezetül, a recenzióírás rituáléjának megfelelően, essék szó néhány hiányosságról. Mindenekelőtt megemlítem, hogy szinte bántóan hiányzik a kötetből néhány térképábrázolat, amely megkönnyíthette volna az olvasó tájékozódását. A szöveg technikai gondozása is hagy némi kívánivalót maga után: vajon mikor érzük meg azt az időt, a mikor a szöveg szerkesztők végre a magyar helyesírás szabályainak megfelelően lesznek képesek a szövegek elválasztására? Ez nyilván a kiadó felelőssége, miként az is, hogy – érthetetlen módon – szinte eldugta (?) saját kiadványát az olvasóközönség elől. Legalábbis erre kell következtetnem abból, hogy igen nehezen lehet a kötetet megtalálni a budapesti könyvesboltok polcain (ha egyáltalán kapható). A magyar közmondás, hogy „három a magyar igazság és egy a ráadás”, e kötettel és az időközben megjelent negyedikkel teljesülni látszik.

Csákváry Ferenc

BENCZE LÁSZLÓ

A PIAVE-FRONT

(Paktum Nyomdaipari Társaság, Budapest, 2003. 165 o.)

A közel kilenc évtizede kitört első világháború délnyugati vagy olasz frontjáról az azóta eltelt idő alatt számtalan összefoglaló mű, visszaemlékezés, korabeli napló jelent meg német, angol, olasz, francia, magyar és más nyelveken neves történészek, valamint a harcok egykori résztvevőinek tollából.

Bencze László egy alig kutatott problémakört választott könyve témájául, amely eddig csak kevésbé került a magyar kutatók vizsgálódásainak homlokterébe. Utoljára 1986-ban jelent meg róla magyar nyelven egy, a korabeli politikai nézetekkel erősen átszőtt összefoglaló.

A szerző elsősorban a XIX. század hadtörténelmének, valamint a Habsburg-birodalom által vívott háborúk történetének kiváló ismerője, ameit már az 1859-es solferinói, az 1866-os königgrätzi csatáról, illetve Bosznia-Hercegovina 1878-as okkupációjáról írt kötetivel is bizonyított.

Mostani könyvében az első világháború egyik sorsdöntő epizódjának, az Osztrák-Magyar Monarchia utolsó, 1918. júniusi – az olasz hadszíntér Pieve-, valamint alpesi frontján végrehajtott – offenzívájának történéseit és összefüggéseit vizsgálja.

A mű a szerzőtől már megszokott olvasmányos stílusban íródott, rendkívül alapos és alapvetően bécsi levéltári kutatásokra épül. Bencze hihetetlen mennyiségű tényt közöl, figyelme minden apró és jelentéktelennek tűnő részletre kiterjed.

Röviden elemzi a német és az osztrák-magyar vezérkar világháború előtti és alatti együttműködését és rávilágít arra, miért élveztek kezdetből fogva elsőbbséget a német hadicélok és érdekek.

Bemutatja Ausztria–Magyarország haderejét az 1918-as utolsó támadás előtt. Ezen belül taglalja a IV. Károly királra kerülése után a birodalomban, így a hátszágban kialakult gazdasági, politikai viszonyokat, beszél a hadsereg ellátási nehézségeiről, majd ismerteti az 1917 októberében lezajlott caporettoi áttörés következtében az olasz fronton előállt katonapolitikai helyzetet.

Felvázolja az 1917 november-decemberére kialakult Piave-front hadászati jellemzőit. Először is kitűnő és kimerítő katonaföldrajzi leírást kapunk a csata későbbi színhelyéről és annak tágabb környékéről, Itália északi területeiről. Eseteli a frontvonal teljes hosszában jól kiépített olasz védelem jellemzőit, és latolgatja egy, az akkori viszonyok között lehetséges osztrák-magyar offenzíva esélyeit. Nagy részletességgel mutatja be az egymással szemben álló erőket. Kitér arra, milyen hadászati terveket készített a német vezérkar 1918-ra, továbbá milyen harceljárásokat alkalmaztak a német csapatok a nyugati fronton.

Beszél a császári és királyi haderő eleve kudarcra ítélt piavei offenzívája haditervének megszületéséről, valamint arról, hogy a fronton harcoló katonák ellátása, fegyverzete, felszereltsége hiányos, tüzérségi támogatottsága pedig elégtelen volt, aminek következtében a csapatok harci morálja hanyatlott.

Képet kapunk a tiroli frontszakaszon küzdő osztrák–magyar 11. hadsereg, valamint a Piave folyó mentén felsorakozott Boroevic-hadseregcsoport (6. és Isonzo-hadsereg) felkészüléséről a nagy offenzívára. A szerző rámutat az osztrák-magyar vezérkar és az egyes hadseregek parancsnokai által elküvetett hibás katonai döntésekre, és felvázolja azok súlyos harctéri következményeit.

Részletes elemzést kapunk az 1918. június 15-én az olasz front teljes hosszában megindult és július 7-ig tartó osztrák-magyar támadás lefolyásáról. Kiderül: a Boroevic-hadseregcsoport a Piave folyón át indított

„Albrecht” fedőnevű, valamint a 11. hadsereg Dél-Tirolban megindult „Radetzky” fedőnevet kapott győztes támadásától azt várták, hogy a hadsereg anyagi, élelmezési ellátottsága javul, az ellenséget elfogadható békére lehet kényszeríteni, továbbá hogy nem véletlenül nevezték az egyszerű katonák a júniusi csatát „éhségoffenzívának.”

A szerző beszámol a császári és királyi haderő által elszenvedett veszteségekről (mintegy 150 000 fő, a szemben álló olasz, angol és francia csapatoké „mindössze” 90 000 katoná) és a katasztrofális vereség következményeiről. Felsorolja a hadművelet sikertelenségének legfontosabb okait: így a hibás hadászati-harcászati tervet és az offenzíva elégtelen előkészítését, az erők szétforgácsolását, a vezetés hibás döntéseit, a csapatok hiányos kiképzését, a felderítés hiányosságait, a piavei átkelés helyének nem kellő álcázását, a Piave áradását, a meglepetés és a komolyabb tartalékok hiányát, az olaszok abszolút légi fölényét, az osztrák-magyar tüzérség tüzeinek csekély hatását (ami egyrészt a lőszerhiánynak, másrészt a június 15-én uralkodó ködös, párás időjárásnak volt köszönhető, aminek következtében a tüzérek nem tudtak hatékony támogatást nyújtani a gyalogságnak).

A szerző több helyen hangsúlyozza és elemzi a magyar parancsnokok érdemeit, illetve hibáit, továbbá a magyar alakulatok szereplését. (Általánosságban elmondható, hogy a magyar csapatok a harcok során mindenhol kitűntettek magukat.)

Véleményem szerint igen jó, hogy sűrűn találunk idézeteket a műben, ami kiemeli, alátámasztja, vagy éppen csak színesíti a mondanivalót, segít elképzelni az olvasónak a történéseket, jobban megértjük Ausztria–Magyarország háborús hadvezetésének, illetve politikusainak döntéseit.

A korábban megjelent publikációkhoz képest annyiban hoz újat a könyv, amennyiben igen jól összefoglalja a piavei offenzíva eseményeit. Tényszerű, helytálló elemzést ad az 1917–1918-as esztendő döntő hadászati és politikai változásairól, a központi hatalmak közös hadvezetésének döntéséről, ezzel összefüggésben a németek dominanciájáról, a szövetségek között feszülő ellentétokról, az önálló osztrák-magyar próbálkozásokról, így az önálló támadás előzményeiről és lefolyásáról.

A kötetben megfogalmazottakat az osztrák-magyar támadó erők 1918. június 15-i hadrendje, valamint a 11., a 6. és az Isonzó-

hadsereg katonaaállományának nemzetiségi összetételéről készült összefoglaló táblázat egészíti ki.

Néhány szó a kötet negatívumairól. Rengeteg földrajzi név fordul elő a szövegben, ezért úgy vélem, a mellékletekben magyar nyelvű térképeket kellett volna használni az ott szereplő német nyelvűek helyett, továbbá sok, az *olasz* fronton készült eredeti fényképpel és korabeli képeslappal is színesebb lehetett volna tenni a művet, a két külső borítót is beleértve. Szembeötlő, hogy a szerző csak német és magyar nyelvű forrásokra támaszkodik, noha az utóbbi időben néhány angol nyelvű kötet is megjelent a piavei csatáról és ma-

gáról a korszakról. Sajnos, ezek a munkák sokszor csak ismeretterjesztő jelleggel készülnek, és időnként fenntartással kell őket kezelni, illetve használni, mindezek ellenére hasznos lett volna néhányuk megemlítése, legalább lábjegyzetben, mintegy a kötetben leírtak megerősítéseként. A felsorolt kifogások szinte semmit sem vonnak le a könyv értékéből, hiszen Bencze László jó stílusban megírt, olvasmányos és tényeiben megbízható kötetet készített, amely nemcsak a szaktörténészek, hanem az első világháború eseményei és meghatározó alakjai iránt érdeklődő olvasók körében is érdeklődésre tarthat számot.

Balla Tibor

NICHOLAS J. SAUNDERS

TRENCH ART

(Shire Publications Ltd, Princes Risborough, 2002. 48 o.)

A „lövészárók-művészet” kifejezés magában foglalja azt az igen sokrétű tárgyi kultúrát, amelyet katonák, hadifoglyok és civilek hoztak létre hadianyag és egyéb eszközök felhasználásával, fegyveres konfliktus idején, vagy annak következményeként. Az ilyen műalkotások készítése különféle gyakorlati célokat szolgált. Egy-egy darab lehetett áru, vagy cserealap és személyes használati tárgy is. Kifejezhetett mély érzelmeket, hittel, fájdalommal, gyásszal és örömmel kapcsolatban egyaránt. A jelenség már a XIX. század nagy katonai összecsapásai – a napóleoni háborúk, az amerikai polgárháború, vagy a búr háborúk – idején felbukkant, tömegessé és műfajteremtővé azonban az első világháború révén vált (neve is innen ered), majd végigkísérte a XX. század jelentős fegyveres összeütközéseit a második világháborútól Koreán át Vietnámig és Boszniáig.

A háborús emléktárgyak készülhettek hadianyag felhasználásával (tüzérségi lövedékek, töltények, gránátok hüvelye, harci járművek darabjai) vagy használati tárgyak személyessé tétele által (festett rohamsisakok, vésett cigarettatárcák és fegyverek), de fa, csont és kő megmunkálásával valamint hímzéssel, festéssel is.

Fontos különbséget tenni ipari tömegcikknek, illetve a harcok szünetében, hadifogly-

táborokban, vagy háborús menekültek által személyes indítatásból készített, egyedi jelentéssel bíró alkotások között. Ezek (történeti) fontosságát nem kizárólag művészeti értékük adja, hanem nagyrészt az az érzelmi többlet, amely a készítés körülményeiről árulkodik, s a belőlük (szimbolizmusukból, ironiájukból) áradó erő, ami alkalmassá teszi őket a múlt emlékeinek felidézésére. Sok közülük olyan családtagok emlékét őrizte a háztartásokban, akik nem tértek vissza a háborúból.

Történeti és kulturális szempontból tehát ugyanolyan fontosak ezek az emléktárgyak, mint katonai vonatkozásukban, vagy gyűjteményi darabokként, ahogyan legtöbbször tekintenek rájuk. Bármily szerény is egy-egy darab művészeti értéke, az embertelen viszonyok köze kényszerült szellemnek állít örök emléket.

A fentiekre hívja fel a figyelmet munkája előszavában Nicholas J. Saunders, aki az 1914–1939 közötti időszak vonatkozásában vizsgálja a műfajt. Könyve újszerű kísérlet az első világháború „lövészárók művészet” kategorizálására. Nem forma, vagy funkció alapján rendszerezi a nagy számban előállított és az utókorra maradt anyagot, hanem aszerint, hogy azokat ki, mikor és hol készítette. Lehet ugyanis két tárgynak azonos külalakja és rendeltetése, az alkotás történeti jelentőségét azonban mégis a készítés körülményei ha-